

Література

1. *К.Маркс и Ф.Энгельс*. Сочинения. Издание второе. Т.4 — М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. — 615 с.
2. *Виголко Т.А.* Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 37-3. — Донецьк, ДонНТУ, 2009. — 222 с.
3. Влада в системі економічних відносин: автореферат дис. ... д-ра екон. наук: 08.01.01./ В.В. Дементьев; Донецький нац. ун-т. — Донецьк, 2004. — 31 с.
4. *Олсон М.* Рассредоточение власти и общество в переходный период. Лекарства от коррупции, распада и замедления темпов экономического роста // Экономика и математические методы. — 1995. — Т. 31. Вып. 4. — С. 53—81.
5. Словник іншомовних слів. — К. : Видавництво «Довіра», 2000. — С. 22.
6. *Парсонс Т.* Система современных обществ / Пер. с англ. Л.А Седова и А.Д.Ковалева // Под ред. М.С.Ковалевой. — М.: Аспект Пресс, 1997. — 270 с.
7. *Осипов Ю.М.* Теория хозяйства. Т.1. Общие основания. — М.: Издательство МГУ, 1998. — 468 с.
8. *Козловски П.* Общество и государство: неизбежный дуализм: Пер. с нем. — М.: Республика, 1998. — 368 с. — (Философия на пороге нового тысячелетия).
9. *Степаненко С.В.* Інституціональний аналіз економічних систем (проблеми методології): Монографія. — К.: КНЕУ, 2008. — 312 с.

Статтю подано до редакції 01.02.12 р.

УДК 347.23 (477)

В. М. Марущак, аспірант кафедри політичної економії
обліково-економічних факультетів

ЕВОЛЮЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У статті ґрунтовно проаналізовано становлення та еволюцію законодавчого забезпечення відносин власності в Україні, а також дано рекомендації щодо вдосконалення правової бази у сфері відновлення майнових прав держави як власника, а також врегулювання порядку проведення реприватизації майна в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: власність, законодавче забезпечення відносин власності, реприватизація, приватна власність, колективна власність, державна власність.

АННОТАЦІЯ. В статті обстоятельно проаналізовано становлення і еволюцію законодавчого забезпечення відносин власності в Україні, а також дані рекомендації по удосконаленню правової бази в сфері відновлення майнових прав держави як власника, а також урегулювання порядку проведення реприватизації майна в Україні.

КЛЮЧЕВІ СЛОВА: власність, законодавче забезпечення відносин власності, реприватизація, приватна власність, колективна власність, державна власність.

ANNOTATION. This article thoroughly analyzes the formation and evolution of the legislative provision of property relations in Ukraine, and given recommendations for improving the legal framework for the restoration of property rights of the state as owner and settlement arrangements for reprivatization of property in Ukraine.

KEYWORDS: property, the legal framework of property relations, reprivatization, private ownership, collective ownership, state ownership.

Постановка проблеми. Становлення та еволюція законодавчого забезпечення відносин власності є невід'ємною складовою переходу постсоціалістичних країн до ринкових форм господарювання. Процес становлення та розвитку правової бази відносин власності характеризується складністю, часто незбалансованістю та переважанням політичних складових.

Еволюція правового забезпечення відносин власності потребує всебічного і глибокого дослідження, на основі якого можна буде визначити основні характерні особливості становлення та розвитку законодавства щодо відносин власності та визначити основні перспективи його розвитку та удосконалення.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Розглядаючи останні публікації у фахових і періодичних виданнях, слід відзначити, що на сьогодні бракує досліджень присвячених саме еволюції законодавчого забезпечення відносин власності в Україні. Натомість, у достатній кількості наявні публікації стосовно різноманітних аспектів відносин власності в Україні. Тут варто відмітити таких авторів, як Алексєєва А., Архангельський Ю., Бохан А., Будкін В., Гринчук В., Жадан І., Іванов В., Канов О., Катрушин Б., Козоріз М., Крищенко К., Крупка М., Покритан А., Полі-

шук В., Предборський В., Птащенко Л., Радзівський О., Сірко А., Тимошенко Ю., Федорова Г., Хохлов В., Хохлов М., Чечетов М., Шніпко О., Штепа Л., Шуфрич Н. Вказані автори у своїх дослідженнях зверталися до окремих питань законодавчого забезпечення відносин власності в Україні, однак системних досліджень з обраної теми недостатньо. Праці ж вітчизняних правників з даної проблеми частково заповнюють дану прогалину, однак їм бракує економічного підґрунтя.

Постановка завдання. У зв'язку з викладеним, метою статті є огляд основних особливостей еволюції законодавчого забезпечення відносин власності в Україні та визначення перспектив його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування правового інституту власності в Україні почалося з перших років її незалежності, а передумови до цього були створені ще за часів СРСР.

Однією з передумов становлення правової бази щодо відносин власності в Україні можна вважати скасування 10 жовтня 1990 глави 2 Конституції УРСР, у якій визначалося, що економічна система республіки базувалася на винятково соціалістичній власності на засоби виробництва. Фактично ця подія склала підґрунтя для формування принципово нових відносин власності.

Реформуванню відносин власності в Україні сприяло прийняття «Декларації про державний суверенітет України» від 16 липня 1990 р. [1], що заклала політико-правові та соціально-економічні основи побудови Української держави, а також Закону України «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 р. [2]. Особливої значимості набули положення ст. 4 цього закону, відповідно до якої визначалася основа економічної самостійності України і передбачалися три форми власності — державна, колективна, індивідуальна (особиста і приватна трудова) та ін.

Наступним кроком становлення правової бази відносин власності в Україні було прийняття 7 лютого 1991 р. Верховною Радою України Закону УРСР «Про власність» який набрав чинності з 15 квітня 1991 р. [3]. Розглядаючи особливості та принципів новизну Закону України «Про власність», можна відзначити наступне:

➤ визначений перелік об'єктів права власності, що є досить прийнятним для умов перехідного періоду, оскільки таким чи-

ном усувалася можливість різного тлумачення змін у правовій системі;

➤ власникові надано право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, що не суперечать закону (раніше діяв принцип — у межах, визначених законом);

➤ визначені такі форми власності: приватна, колективна, державна. Також усім власникам забезпечуються рівні права, обмеження їх прав можливе лише на підставі закону. Таким чином, було законодавчо встановлено рівноправність усіх форм власності й легалізовано приватну власність як інституцію;

➤ прямо передбачено право власника використовувати своє майно для підприємницької діяльності;

➤ започатковано законодавче підґрунтя для акціонерної, корпоративної власності встановленням права інтеграції, об'єднання різних форм власності й утворення її змішаних форм, можливість приналежності майна на праві загальної (пайової або спільної) власності одночасно кільком особам, незалежно від форм власності;

➤ суб'єктами права власності в Україні визначені: народ України, громадяни, юридичні особи й держава. Таким чином, закон відокремлює державу від народу;

➤ суб'єктом права державної власності визначена держава в особі Верховної Ради України. Управління державним майном від імені народу й населення адміністративно-територіальної одиниці здійснюють, відповідно, Верховна Рада України й місцеві Ради народних депутатів, а також уповноважені ними державні органи.

Слід відзначити, що положення про право власника здійснювати належні йому правомочності на власний розсуд, яке знайшло своє закріплення у Законі України «Про власність», започаткувало новий підхід до визначення ступеня свободи власника щодо здійснення свого суб'єктивного права.

Щодо закріплення рівноправності розвитку всіх форм власності відповідно до Закону України «Про власність» слід зазначити, що забезпечити таку рівність у фактичному значенні майже неможливо, оскільки підстави виникнення, припинення права власності для всіх форм власності різні, різний ступінь ініціативності суб'єктів цивільних правовідносин. Неоднакові також і умови здійснення права власності для всіх форм власності. Так, держава як суб'єкт права власності через свої органи може вилучати зе-

мельні ділянки, передавати їх у власність, громадянин, який є суб'єктом права власності на земельну ділянку, не може здійснювати подібні дії чи здійснювати їх у повному обсязі [4].

Протягом 1992—1993 рр. до Закону України «Про власність» було внесено деякі зміни:

- з'являється поняття «приватна власність» замість «індивідуальна (особиста й приватна трудова) власність».

- було обмежено право передачі земельних ділянок у власність іноземних громадян й осіб без громадянства.

Закон України «Про власність», закріпивши основні положення щодо власності, створив підґрунтя для прийняття інших не менш вагомих законів, що регулюють більш вузькі сфери відносин власності. Так, спираючись на положення Закону України «Про власність», було впроваджено такі нормативно-правові акти, як Закон України «Про підприємництво» [5] (нині не чинний), «Про підприємства в Україні» [6] (нині не чинний), «Про господарські товариства» [7] та багато ін.

Розглянемо детальніше роль і значення деяких законів у розвитку відносин власності в Україні. Так, Закон України «Про підприємництво» задекларував право на підприємницьку діяльність, гарантії волі підприємництва і його державну підтримку. Зокрема, було законодавчо закріплено:

- право залучення на добровільних засадах до підприємницької діяльності майна й коштів юридичних осіб і громадян, що було юридичною санкцією відносно створення корпоративного капіталу й з необхідністю передбачало виникнення інституту корпоративного управління;

- положення щодо державного регулювання підприємництва, зокрема про заборону втручання державних органів у господарську діяльність підприємців. Саме це положення визначає рамки втручання державних органів винятково в контексті корпоративного управління й відповідно до конкретної частки держави в капіталі підприємства.

Закон України «Про підприємства в Україні» вніс наступні положення у систему законодавчого забезпечення відносин власності:

- визначив основи діяльності для всіх підприємств і ввів для державних підприємств загальний режим діяльності, що було винятково принциповим кроком;

- надав підприємствам право об'єднувати на добровільних засадах виробничу, наукову, комерційну та інші види діяльності,

якщо це не суперечить антимонопольному законодавству України. Також у цьому законі визначено, що одним із джерел формування майна підприємств можуть бути грошові й матеріальні внески засновників;

➤ встановив право підприємств на випуск і реалізацію власних цінних паперів, що стало одним із джерел формування їх фінансових ресурсів.

Варто підкреслити, що розглянуті юридичні акти були спрямовані на корінне, сутнісне реформування відносин власності в українському суспільстві, але вони носили, скоріше, політичний, аніж економічний характер, оскільки змінювали, приводили у відповідність із новими історичними реаліями персоніфікованого власника (ним ставав народ України в особі його публічної влади), але не змінювали масово самого статусу власності виробничого призначення (вона залишалася суспільною, публічною). Хоча слід зазначити, що в той час уже набирали силу орендні підприємства й інші колективні форми господарювання [8].

Початок приватизації державного майна шляхом прийняття спеціальних законів про приватизацію й зі створенням відповідної системи державних органів став новим етапом еволюції законодавчої бази відносин власності.

Політика приватизації в Україні була проголошена наприкінці 1991 р., коли парламент затвердив «Концепцію роздержавлення та приватизації майна державних підприємств, житлового фонду та землі». У березні 1992 р. були ухвалені основні приватизаційні закони для виробничого сектору: «Про приватизацію майна державних підприємств» [9], «Про приватизацію невеликих державних підприємств» (про малу приватизацію) [10], «Про приватизаційні папери» [11]. У червні 1992 р. парламент затвердив першу Державну програму приватизації на 1992 р. Червень 1992 р. можна вважати початком легітимного процесу трансформації майнових відносин в Україні. Вибір технології, яку було закладено у приватизаційне законодавство (1992 р.), визначався переважно політичними міркуваннями. Автори приватизаційного законодавства враховували реалії соціально-політичного життя нової держави у 1991—1992 рр., а саме:

➤ консерватизм населення України та домінування соціалістичних стереотипів;

➤ панування старої комуністичної бюрократії у нових владних структурах;

➤ дуже незначний політичний та економічний вплив новоствореного приватного капіталу;

➤ економічне панування директорів великих державних підприємств у виробничому секторі економіки. Завдяки колективістським реформам того періоду у сфері управління підприємствами директори практично отримали права власників (без майнової відповідальності) [12, с. 45].

Основоположним законодавчим актом цього процесу є Закон України «Про приватизацію майна державних підприємств» від 4 березня 1992 р. № 2163-ХП, що визначив об'єкти приватизації. З погляду трансформації відносин власності цей закон встановив такі важливі положення:

➤ продаж акцій середніх і великих державних підприємств було визначено як один із принципів приватизації, а акції (частки, паї) — як окремі об'єкти приватизації;

➤ вперше в нормативних актах і винятково відносно специфічних об'єктів (підприємств Збройних Сил України) передбачалася можливість їх корпоратизації з обов'язковим залишенням у державній власності 51 % акцій;

➤ встановлена заборона на створення колективних підприємств і господарчих товариств (за винятком АТ) у процесі приватизації державних підприємств (за винятком об'єктів малої приватизації).

Закон України «Про приватизацію державного майна» був прийнятий в 1992 році як базовий законодавчий акт, який регламентував у найбільш загальних рисах порядок приватизації. Зміни до нього почали вноситись з вересня того ж року і майже кожного року поспіль.

Закон виконував свої функції у період масової сертифікатної приватизації, коли головним завданням приватизації була швидкість перетворень, а тому і роль стандартизованих процедур і правил була надзвичайно високою. На цьому етапі «соціальної» приватизації виправданими були норми, які надавали пільги працівникам підприємств та їх керівництву, закріплювали за трудовими колективами можливість сперечатись з ФДМУ і не погоджуватись з розробленим ним планом приватизації свого підприємства — законом було передбачено не тільки пріоритетне право працівників на придбання підприємства, але й приватизація за альтернативним планом.

У 1992—1995 роках панувала змішана грошова-сертифікатна форма роздержавлення. Роль сертифікатної приватизації на цьо-

му етапі була незначною, основним способом зміни форми власності з державної на іншу виступала оренда з правом викупу, яка передбачала передачу в оренду підприємства трудовому колективу з наступним правом його придбання за незначні кошти. Цілями на цьому етапі приватизації виступали формування прошарку власників, позбавлення держави необхідності підтримувати неприбуткові підприємства, зняття соціальної напруги, викликані падінням рівням життя, за допомогою роздачі державного майна та надання пільг трудовим колективам у ході приватизації їх підприємств. Саме існування таких пільг виключно для трудових колективів підприємств викликало заперечення подібного ходу приватизації.

Водночас в умовах різкого погіршення соціально-економічних умов життя більшості населення України саме приватизація почала розглядатись як основна причина відсутності змін на краще. Це зумовило прийняття політичного рішення народними депутатами про зупинення приватизації. Так, Законом України «Про введення мораторію на примусову реалізацію державного майна» «до вдосконалення механізму примусової реалізації майна» заборонено продавати за борги та в ході процедури банкрутства нерухоме майно та інші основні засоби виробництва, які забезпечують ведення виробничої діяльності підприємством, а також акції, які належать державі.

Таким чином, з одного боку, убезпечивши державні підприємства від «розтягування», законом було закріплено неоднаковий підхід до банкрутства державних і недержавних підприємств, що не узгоджується, зокрема, з положеннями Конституції України про рівність всіх форм власності.

Практичний хід приватизації в 1994 році в Україні можна умовно розділити на дві фази, границею яких було прийняття постанови Верховної Ради «Про удосконалювання механізму приватизації в Україні і посиленні контролю за її проведенням» від 29 липня 1994 року. У першому півріччі приватизаційні процеси здійснювалися більш динамічно, чим у 1993 році і у другій половині звітного року. В другому півріччі обсяги приватизації значно скоротилися: у порівнянні з першим півріччям кількість приватизованих підприємств зменшилося в 1,5 рази.

Перший етап української приватизації характеризувався також початком становлення структури та організацією діяльності цен-

трального приватизаційного відомства — Фонду державного майна України та розробкою законодавчої бази приватизації.

Період з другої половини 1995 року до кінця 1999 року прийнято називати часом масової приватизації, оскільки саме в цей період переважала приватизація з використанням різноманітних приватизаційних паперів (приватизаційні майнові сертифікати, компенсаційні сертифікати, житлові чеки, земельні бони).

Хоча формально сертифікатна приватизація мала розпочатись ще в 1993 році, відсутність подібних цінних паперів у паперовому вигляді викликало відсутність зацікавленості в їхньому широкому використанні (так звані депозитні рахунки, що існували не були зрозумілі більшості населення). Лише після створення національної мережі сертифікатних аукціонів і випуску сертифікатів у паперовому вигляді цінних паперів розпочався етап масової приватизації за приватизаційні сертифікати.

Вибір саме таких неконкурентних способів приватизації (оренда з викупом, продаж за цінні папери) пояснювався відсутністю в Україні достатнього приватного капіталу (при неготовності суспільства до появи іноземного капіталу), повноцінного ринку, довіри населення до приватної власності. Це робило неможливим застосування на перших етапах приватизації традиційних моделей — продажу на фондовому ринку, на ринку нерухомості. До того ж, саме такі форми продажу державного майна були результатом політичного компромісу, коли навіть представники лівих політичних сил (комуністи, соціалісти) погоджувались на приватизацію, в якій частка державної власності мала перейти до кожного громадянина України.

Найважливішим етапом становлення правових основ трансформації й удосконалення відносин власності в Україні було конституційне закріплення основних положень про право власності.

Конституція України [13] закріпила рівність суб'єктів права власності перед законом, гарантії права власності та обов'язки власників, положення про те, що сама власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству.

Огляд конституційних положень дає певні підстави вважати, що суб'єктом так званої виключної власності є Український народ, суб'єктом права державної власності — держава, суб'єктом права комунальної власності — територіальні громади села, селища, міста.

Відповідно до Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі і порядку встановлених законом. Використання власності не може завдавати шкоди правам і свободам, гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

Наступним етапом розвитку правової бази відносин власності стало прийняття нових Цивільного й Господарського кодексів України, які набули чинності з 1 січня 2004 р. Розглянемо особливості цих законодавчих актів щодо відносин власності. Новий Цивільний кодекс України [14] визначив такі основні положення щодо відносин власності:

- детально визначені поняття, зміст, суб'єкти права й форми власності;
- регламентується право комунальної власності;
- не встановлено обмеження складу, кількості і вартості майна, що може бути у власності фізичної і юридичної особи. Натомість визначено, що законом може бути встановлене обмеження розміру земельної ділянки, що може бути у власності фізичної і юридичної особи;
- до державної власності віднесене майно (у тому числі кошти), що належить державі Україна й право власності на яке від імені й в інтересах держави Україна здійснюють органи державної влади;
- до комунальної власності віднесене майно (у тому числі кошти), що належить територіальній громаді. Управління цим майном здійснюють безпосередньо територіальна громада й утворені нею органи місцевого самоврядування.

Розглядаючи основні положення щодо власності, які вніс Господарський кодекс України [15], слід виділити такі з них:

- конституційну основу правового господарського порядку в Україні становить право власності Українського народу;
- одним з основних напрямків економічної політики визначено політику інституціональних перетворень, спрямовану на формування раціональної багатокладної економічної системи шляхом трансформації відносин власності, здійснення роздержавлення економіки, приватизації й націоналізації виробничих фон-

дів, забезпечення на власній основі розвитку різних форм власності й господарювання, еквівалентності відносин обміну між суб'єктами господарювання, державну підтримку й захист всіх форм ефективного господарювання й ліквідацію будь-яких протизаконних економічних структур;

➤ встановлено розділ підприємства залежно від форм власності, передбачених законом в Україні;

➤ право власності визначено як основне речове право в сфері господарювання. Суб'єкт господарювання, що здійснює господарську діяльність на основі цього права, на свій розсуд, одноосібно або разом з іншими суб'єктами володіє, користується й розпоряджається приналежною йому (їм) майном, у тому числі має «Право надати майно іншим суб'єктам для використання його на правах власності, правах господарського ведення, правах оперативного управління або на основі інших форм правового режиму майна, передбачених кодексом.

На сьогоднішній день правовідносини власності регулюються Конституцією України, Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України та іншими законодавчими актами. Але профільний закон (Закон України «Про власність») не відповідає вимогам вищезазначених правових актів. Так, в Законі України «Про власність» відсутня така самостійна форма власності як комунальна власність. У відповідності до Закону України «Про власність» комунальна власність є частиною державної власності. Проте комунальна власність є власністю територіальних громад, а не державною власністю, а тому, слід розділити поняття «права державної власності» та «право комунальної власності». Крім того, Конституція України також розділяє зазначенні поняття.

Іншою невідповідністю Закону України «Про власність» Конституції України є наявність в Законі України «Про власність» такої форми власності як «колективна власність». У жодному іншому правовому акті така форма власності не зустрічається. Відсутня вона і в Конституції України.

Отже, необхідним є приведення Закону України «Про власність» у відповідність до Конституції України, Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Закону України «Про місцеве самоврядування» [16]. Зокрема, необхідним є врегулювання права відношення до комунальної власності, а також розширення переліку суб'єктів права власності на: осіб без громадянства; територіальні громади.

Приведення Закону України «Про власність» у відповідність до Конституції України та інших нормативно-правових актів України дозволить встановити зрозумілу державну політику щодо правового регулювання основ будь-якого суспільства — відносин власності.

Розглядаючи інші перспективи еволюції законодавства щодо відносин власності, слід відзначити, що так як на сьогодні вже законодавчо встановлено базові положення щодо відносин власності, то подальшого розвитку будуть набувати законодавчі акти, що регулюють більш вузькі аспекти відносин власності.

Одним з таких аспектів може стати вдосконалення законодавчого регулювання процедури оренди державного майна. Передача державних підприємств у довгострокову оренду є досить ефективною формою їх використання, і переважно не поступається результатам діяльності державних підприємств. У разі, коли підприємство включено до переліку тих, що не підлягають приватизації, доцільним є розгляд можливості передачі його в оренду (без права викупу) із включенням у договір оренди відповідних пунктів, котрі з врахуванням статусу об'єкта регламентують особливості відносин між державою і орендарем.

Однією з основних проблем забезпечення ефективності передачі державного майна в оренду є об'єктивне та справедливе визначення вартості орендної плати, що також слід врегулювати у відповідних нормативно-правових актах.

Іншим напрямком розвитку законодавства щодо відносин власності є вдосконалення правової бази у сфері відновлення майнових прав держави як власника, а також врегулювання порядку проведення реприватизації майна в Україні. На сьогодні необхідне врегулювання відносин, пов'язаних з поверненням у державну власність майна, корпоративних прав неефективно працюючих підприємств, набутих власниками шляхом приватизації.

Висновки з проведеного дослідження. Так як на сьогодні вже законодавчо встановлено базові положення щодо відносин власності, то подальшого розвитку будуть набувати законодавчі акти, що регулюють більш вузькі аспекти відносин власності, а також врегулювання невідповідностей між окремими нормативними актами (наприклад, Закону «Про власність» з Конституцією та Цивільним і Господарським Кодексами).

Конкретизація даних напрямків удосконалення законодавства щодо відносин власності в Україні є тематикою подальших наукових розробок.

Література

1. Декларація «Про державний суверенітет України» // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1990. — № 31. — С. 429.
2. Закон УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1990. — № 34. — С. 499.
3. Закон України «Про власність» // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1991. — № 20. — С. 249.
4. Василенко Н.В. Юридичні гарантії здійснення права власності в Україні // Право власності в Україні / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. — К.: Юрінком Інтер, 2000. — С. 106—114.
5. Закон України «Про підприємництво» // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2000. — № 13. — С. 110.
6. Закон України «Про підприємства в Україні» // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2000. — № 45. — С. 376.
7. Закон України «Про господарські товариства» // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1991. — № 49. — С. 682.
8. *Чечетов М.* Трансформація відносин власності в Україні (правовий аспект) // Економіка України. — 2004. — № 9. — С. 4—14.
9. Закон України «Про приватизацію державного майна» № 2163-ХІІ від 04.03.92 // ВВР України. — 1992. — № 24. — С. 348.
10. Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» № 2171 -ХІІ від 06.03.92 // ВВР України. — 1992.—№24. — С. 359.
11. Закон України від 06.03.1992 р. «Про приватизаційні папери» // ВВР України. — 1992. — № 24. — С. 352; № 38. — С. 562.
12. *Головаха С. І., Дубровський В. І., Кошик О. М., Білоцерківець О. Г.* Українська приватизація: плюси і мінуси / Центр економічного розвитку / О.Й. Пасхавер (ред.). — К. : Альтерпрес, 2001. — 208 с.
13. Конституція України // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1996. — № 30. — С. 141.
14. Цивільний Кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2003, — № 40—44. — С. 356.
15. Господарський Кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2003. — № 18. — № 19-20. — № 21—22. — С.144.
16. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1997. — № 24. — С.170.

Статтю подано до редакції 29.02.12 р.